НОВИЦЬКА С.Р., к.геог.н., доцент
ЯНКОВСЬКА Л.В., к.геог.н., доцент

МЕДИКО-БІОЛОГІЧНІ НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ ПРИРОДНОГО ХАРАКТЕРУ

Глобальний розвиток суспільства, крім позитивних надбань, породив численні загрози життєво важливим інтересам людини, суспільства і держави. Значне місце серед цих загроз займають небезпеки техногенно-природного характеру, які в силу різних причин породжують виникнення надзвичайних ситуацій (НС), наслідки яких можуть призводити до погіршення умов життєдіяльності населення, а в деяких видках і до їх загибелі, забруднення навколишнього середовища.

Як зазначається в Наказі Міністерства внутрішніх справ України від 06.08.2018 № 658 «Про затвердження Класифікаційних ознак надзвичайних ситуацій», а також згідно з «Переліком особливо небезпечних (карантинних) хвороб тварин», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 08 серпня 2007 року № 1006 захворювання сільськогосподарських та/або диких тварин на екзотичні та особливо небезпечні інфекційні (карантинні) хвороби: африканська чума свиней, хвороба Ньюкасла, сибірка, ящур тощо, відноситься до надзвичайних ситуацій природного характеру [2, 4].

Питання біологічного захисту населення при НС регулюються законами України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», «Про захист населення від інфекційних хвороб», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» та Кодексом цивільного захисту України. Відповідно до законодавчого визначення захист від біологічних засобів ураження передбачає своєчасне виявлення чинників біологічного ураження, залежно від їх виду і ступеню ураження, проведення комплексу адміністративно-господарських

режимно-обмежувальних і спеціальних протиепідемічних та медичних заходів.

Відповідно до ст. 37 Кодексу цивільного захисту України біологічний захист включає: – своєчасне виявлення чинників та осередку біологічного зараження, його локалізацію і ліквідацію; – прогнозування масштабів і наслідків біологічного зараження, розроблення та запровадження своєчасних протиепідемічних, профілактичних, протиепізоотичних, протиепіфітотичних і лікувальних заходів; – проведення екстреної неспецифічної та специфічної профілактики біологічного зараження населення; – своєчасне застосування засобів індивідуального та колективного захисту; – запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів, обсервації та карантину; – здійснення дезінфекційних заходів в осередку зараження, знезараження суб'єктів господарювання, тварин та санітарної обробки населення; – надання ЕМД ураженим біологічними патогенними агентами; – інші заходи біологічного захисту залежно від ситуації, що склалася [1].

З метою забезпечення надійного рівня біологічного захисту населення, своєчасної індикації та ідентифікації небезпечних біологічних агентів в Україні функціонує Система індикації біологічних патогенних агентів. Біологічні патогенні агенти (БПА) – будь-які чинники біотичного походження (пріонної, віроїдної, вірусної, бактеріальної, грибкової етіології, біохімічної дії, токсини), які здатні спричиняти масові захворювання людей, тварин, рослин, що може призвести до погіршення стану довкілля, заподіяння значних економічних збитків, погіршення умов життєдіяльності населення або обумовити загрозу захворювання і загибелі людей. Індикація БПА є важливим елементом в системі біологічного захисту населення і територій, і є функціональною складовою підсистеми єдиної системи цивільного захисту населення від ураження та шкідливої їх дії.

Завданням індикації БПА є: своєчасне виявлення і визначення виду чинників біологічного ураження населення,

об'єктів довкілля, продуктів харчування, питної води та інших об'єктів життєзабезпечення; аналіз та оцінка ситуації з метою розробки комплексу адміністративногосподарських, режимно-обмежувальних, протиепідемічних, медичних та профілактичних заходів щодо запобігання або зменшення ступеня ураження людей та довкілля. Загальне керівництво і контроль виконання завдань з індикації БПА, здійснює МОЗ України при взаємодії з ДСПС України. До Системи індикації БПА входять Центри індикації БПА і Головні установи (лабораторії) з індикації ПБА.

У результаті розповсюдження БПА утворюється зона біологічного ураження у межах якої може виникнути один або декілька осередків ураження.

Осередком біологічного ураження є територія, в межах якої сталося масове ураження людей, тварин, рослин та завдано шкоди об'єктам господарювання та (або) навколишньому природному середовищу. Межі осередку біологічного ураження встановлюються санітарно-епідеміологічними підрозділами та Державною фітосанітарною службою на підставі узагальнених даних, отриманих від постів радіаційно-хімічного спостереження, розвідувальних ланок і груп, метеорологічних і санітарно-епідеміологічних станцій. З метою запобігання розповсюдженню інфекційних захворювань в осередку чи зоні біологічного ураження вводиться режим обсервації або встановлюється карантин [1].

Обсервація включає у себе комплекс обмежувальних заходів та посиленого медичного нагляду відносно до людей, що здійснюють з метою запобігання поширенню інфекційних хвороб на території, розташованій за межами зони карантину.

Під карантином слід розуміти комплекс тимчасових організаційних, режимно-обмежувальних, адміністративно-господарських, санітарно-протиепідемічних лікувально-профілактичних, протиепізоотичних та інших заходів, спрямованих на запобігання поширенню інфекційної хвороби та

забезпечення локалізації епідемічного та епізоотичного осередків з наступним їх ліквідуванням.

Медико-біологічна НС природного характеру об’єктового рівня відбулася на Тернопільщині в 2025 році. У мисливському угідді Мшанецького мисливства 24.02.2025 під час обходу №1 кварталу №2 урочища «Чорний ліс» поблизу с. Чорний Ліс Залозецької ТГ Тернопільського району виявлено трупи трьох диких кабанів різного віку та вагової категорії [3].

24.02.2025 від двох трупів диких свиней відібрано проби та доставлено до Івано-Франківської регіональної державної лабораторії Держпродспоживслужби для проведення лабораторного дослідження та встановлення діагнозу. За результатами дослідження виявлено ДНК вірус африканської чуми свиней.

Чума свиней – заразне інфекційне захворювання, вірус стійкий у зовнішньому середовищі. Смертність досягає 80 %. Для захисту є вакцина і сироватка.

Африканська чума свиней – дуже заразне і небезпечне захворювання. Зараження відбувається через повітря, воду, корми, гризунів, птахів, на пасовищах. Інкубаційний період 3-9 днів, інколи до 3 тижнів. Симптоми: висока температура, блювота, на слизових оболонках численні крововиливи, задихання, гнійний кон'юнктивіт, запори змінюються проносами, хода хитка, на тілі червоні плями, судоми, параліч. Смертність висока – до 100 %. Заходи ліквідації хвороби – ізоляція осередку і забій тварин.

25.02.2025 відбулося засідання Державної надзвичайної протиепізоотичної комісії при Тернопільській РДА.

Дана подія класифікована як медико-біологічна НС природного характеру об’єктового рівня, код згідно із ДК 019:2010 – 20733-НС, пов'язана з епізоотією, розд. ІІ п. 39 Класифікаційних ознак – Захворювання сільськогосподарських та/або диких тварин на екзотичні та особливо небезпечні

інфекційні (карантинні) хвороби: африканська чума свиней, Ньюкаслська хвороба, сибірка, ящур тощо.

Від представників ГУ Держпродспоживслужби в Тернопільській області надійшла інформація про те, що 11.03.2025 виявлено трупи диких кабанів в лісовому угідді КРК ЛП «КРЕМЛІС» між селами Шпиколоси та Колосова Кременецької ТГ Кременецького району. В трупів диких свиней відібрано проби та доставлено до державної лабораторії для проведення лабораторного дослідження та встановлення діагнозу.

12.03.2025 отримано звіт про результати дослідження патологічного матеріалу. За результатами дослідження в двох диких свиней виявлено ДНК вірус африканської чуми свиней.

Відповідно до рішення позачергового засідання місцевої комісії з питань ТЕБ та НС при Кременецькій РВА дана подія класифікована як медико-біологічна НС природного характеру об'єктового рівня, згідно ДК 019:2010 – код 20733 (НС, пов'язана з епізоотією). Класифікаційна ознака НС – «Захворювання сільськогосподарських та/або диких тварин на екзотичні та особливо небезпечні інфекційні (карантинні) хвороби: африканська чума свиней, Ньюкаслська хвороба, сибірка, ящур тощо» (п.39 розділу II наказу МВС України від 06.08.2018 № 658).

Рішенням експертної комісії з визначення рівнів та класів надзвичайних ситуації ДСНС України, дві медико-біологічні НС природного характеру об'єктового рівня пов'язані з виявленням вірусу африканської чуми свиней в патологічному матеріалі диких свиней, що виникли раніше у мисливському угідді Мшанецького мисливства та в лісовому угідді КРК ЛП «КРЕМЛІС», об'єднані в одну НС місцевого рівня, код згідно з класифікатором – 20733, НС пов'язана з епізоотією.

Відповідно до протоколу № 6 від 08.05.2025 позачергового засідання місцевої комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій при Кременецькій районній військовій адміністрації ліквідовано та закрито медико-

біологічну надзвичайну ситуацію природного характеру об'єктового рівня, код 20733 (НС, пов'язана з епізоотією), яка була класифікована рішенням позачергового засідання місцевої комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій при Кременецькій районній військовій адміністрації, у зв'язку із виявленням збудника африканської чуми свиней на території лісових угідь КРКЛП «КРЕМЛІС» (Шпиколоси-Колосова, квартал – 38, відділ - 32) [3].

Вчасно ліквідувати наслідки медико-біологічної надзвичайної ситуації є критично важливо, оскільки це передбачає захист здоров'я людей шляхом припинення дії небезпечних факторів та відновлення нормального функціонування лісових екосистем. Розробка і здійснення належних та ефективних заходів для запобігання поширенню небезпечних біологічних агентів і покращення готовності до таких випадків та реагування на них є необхідною умовою забезпечення біологічної безпеки регіону.

Література:

1. Медичний та біологічний захист за умов надзвичайних ситуацій: навчальний посібник. Під заг. ред. П.Б. Волянського, С.О. Гур'єва. Х.: ФОП Панов А.М., 2016. 324с.

2. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.08.2018 № 658 «Про затвердження Класифікаційних ознак надзвичайних ситуацій». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0969-18#Text

3. Офіційний сайт Головного управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Тернопільській області. URL: https://tr.dsns.gov.ua/

4. Постанова Кабінету міністрів «Про затвердження переліку особливо небезпечних (карантинних) хвороб тварин» від 8 серпня 2007 р. N 1006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1006-2007-%D0%BF#Text